

OostvaardersWold, nieuwe natuur in Flevoland

Voor het eerst in de nog jonge geschiedenis van de provincie Flevoland verandert een grootschalig gebied van functie. Circa 35 boerenbedrijven op bijna 2.000 hectare landbouwgrond maken plaats voor het OostvaardersWold, een robuuste ecologische verbinding tussen de Oostvaardersplassen en het Horsterwold. Hierdoor ontstaat aan de noordkant van de Randstad een aaneengesloten natuur- en recreatiegebied van in totaal 15.000 hectare waar de mens en flora en fauna van profiteren.

Het OostvaardersWold is een project waarbij **doelstellingen voor natuur, recreatie en waterberging zijn gecombineerd** tot een integraal ontwerp. Aanleiding vormden de diverse rijks- en regionale opgaven voor het gebied. Het rijk wil een robuuste ecologische verbinding (RVZ) van de Oostvaardersplassen naar de Veluwe realiseren plus een forse groei van Almere en ontwikkelingsruimte voor luchthaven Lelystad. De provincie wil deze ontwikkelingen eveneens, maar wil tevens het ruimtebeslag op landbouwgrond beperken en de kwaliteit van wonen en leven in het gebied behouden. De gemeente Almere loopt tegen het probleem aan dat er binnen de gemeentegrenzen onvoldoende ruimte is om te voorzien in de recreatiebehoefte van de groeiende stad en dat de stedelijke ontwikkeling ook leidt tot compensatieopgaven voor natuur- en landschapswaarden. Bovendien wil de provincie duurzaam ontwikkelen en dus reeds nu anticiperen op de te verwachten klimaatveranderingen, die in combinatie met de nog voortschrijdende bodemdaling tot een forse waterproblematiek in Zuidelijk Flevoland kunnen leiden. In de rijksnota's werd de robuuste verbinding telkens centraal door Flevoland getekend, over de Knardijk. Gelet op het totale pakket aan ambities ontstond binnen de provincie al snel het idee om de ontwikkelingen meer richting Almere te verplaatsen. In de directe nabijheid van Almere ligt de grootste behoefte aan recreatief uitloopgebied en daar is ook sprake van de grootste bodemdaling. Door te kiezen voor een meer zuidelijke locatie van de RVZ wordt het Horsterwold, het grootste loofbos op kleigrond van West-Europa, benut als stapsteen voor edelher-

ten onderweg van en naar de Veluwe. Door de combinatie van doelstellingen is het ruimtebeslag aanzienlijk minder dan wanneer elke functie afzonderlijk gerealiseerd zou worden. In het Omgevingsplan Flevoland 2006 hebben Provinciale Staten van Flevoland de locatie vastgelegd en vanaf dat moment is de planontwikkeling echt van start gegaan (Provincie Flevoland, 2006).

Doelstellingen

De doelstellingen voor het OostvaardersWold (zie kader) komen voort uit de verschillende opgaven. Hoofddoelstelling is de realisatie van een robuuste verbinding (RVZ) geschikt voor edelherten. Aan deze doelstelling stelt de provincie twee randvoorwaarden: een duurzame inrichting van het watersysteem en, in verband met de ligging naast een snelgroeiende stad, goede recreatiemogelijkheden. De provinciale ambities gaan uit naar een duurzame robuuste verbinding van hoge kwaliteit die de ecologische hoofdstructuur versterkt. Het streven is gericht op de ontwikkeling van topnatuurgebied met soorten en processen die passen bij de natte Flevolandse zeelei. Daarnaast moet het gebied ook een voorbeeldgebied worden van natuurgerichte recreatie. Vanuit het rijk is de doelstelling aangevuld met ambities voortkomend uit de aanbevelingen van de internationale commissie die onderzoek deed naar de Oostvaardersplassen. Deze commissie adviseert de minister om de robuuste verbinding zo snel mogelijk te realiseren en niet alleen open te stellen voor edelherten, maar ook voor de konikpaarden en de heckrunderen uit de Oostvaardersplassen (ICMO, 2006).

JANINE VAN DEN BOS

Drs. J. van den Bos provincie Flevoland, Postbus 55, 8200 AB Lelystad
Janine.van.den.bos@flevoland.nl

Foto Livina Tummers, Dienst Landelijk Gebied

De bij het project betrokken gemeenten, vooral Almere en Lelystad, hebben, als zij tenminste hun ambities op het gebied van woningbouw en industrieterreinen willen uitvoeren, behoefte aan een plek waar zij hun opgaven voor boscompensatie en voldoende foerageergebied voor kiekendieven kunnen realiseren (Brenninkmeijer *et al.*, 2006). De belangen voor de gemeente Zeewolde liggen heel anders. Het OostvaardersWold wordt op haar grondgebied ontwikkeld, terwijl Zeewolde vooral het behoud van een goede positie voor de landbouw van belang acht en het verder ontwikkelen van de recreatiemogelijkheden in het Horsterwold. Het waterschap moet oplossingen vinden voor de waterberging in heel Zuidelijk Flevoland en heeft onderzocht in hoeverre het OostvaardersWold die oplossing zou kunnen bieden.

Doelstellingen OostvaardersWold

Hoofdoelstelling: realisatie van een robuuste ecologische verbinding met als doelsoort het edelhert.

Randvoorwaarden:

- duurzame inrichting van het watersysteem binnen het OostvaardersWold;
- 85% is beleefbaar voor recreanten.

Overige projectdoelstellingen:

- bijdragen aan de waterberging van Zuidelijk en Oostelijk Flevoland;
- zone ook open voor heckrunderen en konikpaarden
- het creëren van topnatuur;
- het realiseren van een voorbeeldgebied op het gebied van natuurgerichte recreatie.

Doelstellingen vanuit andere projecten:

- ruimte scheppen voor foerageergebied voor bruine en blauwe kiekendieven;
- ruimte scheppen voor boscompensatie;
- creëren van recreatief uitloopgebied voor Almere.

Drie alternatieven

Op basis van de doelstellingen zijn drie inrichtingsalternatieven uitgewerkt (Projectorganisatie OostvaardersWold, 2008). Streven was om daarbij in ieder geval de uitersten in beeld te brengen. Als insteek voor de alternatieven is gekozen voor de recreatieve beleefbaarheid. De opties voor onder andere waterberging, infrastructuur en natuur zijn daar op een logische manier aan gekoppeld.

1. 'Kijknatuur' is het alternatief waarbij spontane ontwikkeling van de natuur voorop staat. Het succes van het gebied wordt bepaald door het ongestoorde gebruik door edelherten en grote grazers. Na aanleg kan de natuur zich spontaan ontwikkelen. Het gebied is zeer waterrijk en vormt ook voor watervogels een goede rustplaats. Mens en dier zijn in dit alternatief gescheiden. De mens heeft niet of nauwelijks toegang tot het natuurgebied, alleen in de randen van de zone zijn voor de bezoekers toegankelijke deelgebieden. In deze flanken liggen kijkhutten en paden van waaruit de bezoeker de natuur kan beleven.
2. Het alternatief 'Natuurpark' biedt veel mogelijkheden voor de recreant. Er wordt niet alleen een verbinding voor edelherten gerealiseerd, maar ook recreatief gezien vormt het OostvaardersWold een verbinding tussen het Horsterwold en de Oostvaardersplassen. Centraal in de zone, iets hoger dan de omgeving, ligt een recreatieve as met fiets- en wandelroutes en aan weerszijden daarvan bevindt zich het leefgebied voor edelherten. De westelijke kant die grenst aan Almere heeft een sterk recreatief karakter en de oostelijke zone een meer natuurlijk. Buiten de recreatieve kernzone is meer dynamiek mogelijk maar de paden en doorgaande routes moeten goed bereikbaar blijven. Binnen dit alternatief is geen ruimte voor konikpaarden en heckrunderen

3. Bij het alternatief 'Zwerfnatuur' is geprobeerd het gebruik door mens en dier zoveel mogelijk te integreren. Edelherten kunnen in het gehele gebied voorkomen. De andere grote grazers lopen en leven in het centrale deel van de zone, ingesloten door twee brede waterstrengen. En de mens kan kiezen. Langs de randen is het gebied goed ontsloten, maar hoe dieper je het gebied ingaat hoe ruiger de paden en hoe groter de kans dat een gebied tijdelijk onder water staat, een boom over het pad is gevallen of een hekrund niet aan de kant wil. Met laarzen aan is het gebied geheel te doorkruisen, maar van de bezoekers wordt wel verwacht dat zij op een verstandige manier omgaan met de beesten die ze tegenkomen.

Alle drie de alternatieven zijn in een planmer (milieueffect-rapportage van plannen) beoordeeld (Arcadis, 2009). Daarbij kwam het alternatief 'zwerfnatuur' het beste naar voren omdat het de meeste ruimte biedt voor zowel de natuurdoelen als de recreatieve doelstellingen. De natte inrichting met in de lage gedeelten open plasdrasgebieden en op de hogere gedeelten voldoende beschutting zorgt dat het gebied ecologisch gezien een aanvulling wordt op de Oostvaardersplassen en het Horsterwold. Tegelijkertijd kan in dit alternatief ook op meerdere manieren gerecreëerd worden in het gebied waar de grazers lopen. Op basis van de MER-beoordeling is 'zwerfnatuur' op een aantal punten verder geoptimaliseerd. Op 3 september 2009 hebben Provinciale Staten van Flevoland de structuurvisie OostvaardersWold vastgesteld (Provincie Flevoland, 2009, zie figuur 1).

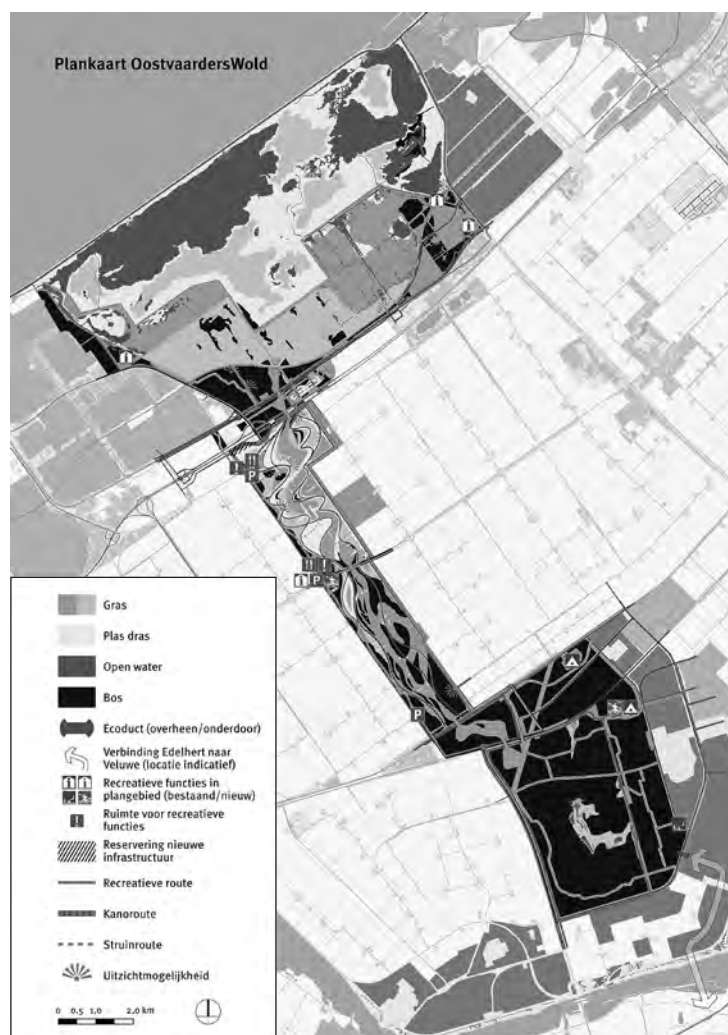
Het ontwerp

Het OostvaardersWold verbindt een groot, vogelrijk moerasgebied met een uitgestrekt voedselrijk loofbos, en dat in een omgeving met aan de ene kant een snel groeiende stad en aan de andere kant grootschalige productieve landbouw. Een uitdaging voor de ontwerpers.

Lagenbenadering als ontwerpprincipie

De keuzes die zijn gemaakt bij het ontwerp beginnen bij de bodem. Er is bewust gekozen voor een ecosysteembenadering waarbij de van nature aanwezige omstandigheden sturend zijn voor de keuzes en ontwikkelingen. De lage gedeelten, daar waar nog steeds sprake is van een

Figuur 1 Ontwerp OostvaardersWold. Bron: structuurvisie OostvaardersWold (Provincie Flevoland, 2009)

forse bodemdaling, lenen zich het best voor een natte, moerasachtige invulling. Hier kunnen plasdrasgebieden ontstaan die ook een aanvulling vormen op de gebieden van de Oostvaardersplassen voor paaiende vissen en foeragerende vogels. De hogere gedeelten, de aanwezige zandruggen en de gedeelten dichter bij het Horsterwold, blijven hoger, en worden daarmee droger en bosrijker.

Waterberging versus ecologische dynamiek

Het waterschap heeft lang geworsteld met de vraag hoeveel waterberging het binnen het OostvaardersWold wil realiseren. In eerste instantie was het de bedoeling om ruimte te bieden aan de gehele opgave voor Zuidelijk Flevoland. Dit vroeg nogal wat specifieke maatregelen in het ontwerp, zoals een open verbinding met de Hoge Vaart, veel extra graafwerk en een tamelijk sterk gecontroleerd peilbeheer. Het bestuur van het waterschap heeft uiteindelijk gekozen voor kleinschaliger oplossingen, uitgesmeerd over een langere periode. De details van het ontwerp zijn daarop aangepast, wat vooral leidt tot minder graafwerk. Over de hele lengte van het gebied worden twee waterstrengen gegraven. Deze zijn relatief breed in het hoogste gedeelte en lopen in het lagere gedeelte uit in een vlechtend stelsel van watergangen. Er zal enige afwatering mogelijk moeten zijn en de strengen mogen niet droog komen te staan. Voor het overige is een hoge mate van dynamiek mogelijk wat vanuit ecologisch oogpunt een pre is. Een uitdaging zal zijn om die dynamiek

ook werkelijk te realiseren, en een mix te vinden tussen niet ingrijpen als een interessant gebied overstroomt en wel ingrijpen als de variatie dreigt te verdwijnen.

Variatie in graasdruk

Alle drie de grote grazers uit de Oostvaardersplassen, de edelherten, de hekrunderen en de konikpaarden, kunnen via het gebied tussen de twee waterstrengen terechtkomen in het Horsterwold. De ervaring uit de Oostvaardersplassen leert dat edelherten geen problemen hebben met het oversteken van waterpartijen; de runderen en paarden ervaren dieper water met een zachte moerassige bodem echter wel als belemmering. Het leefgebied voor edelherten wordt daarmee duidelijk groter dan dat voor de andere grazers. Zowel uit ecologisch als recreatief oogpunt heeft deze inperking van het leefgebied van de runderen en paarden voordelen. Vanuit een oogpunt van dierenwelzijn heeft de ICMO-commissie aanbevolen om het OostvaardersWold zo snel mogelijk te realiseren en gebieden toe te voegen die meer beschutting kunnen bieden. Het Horsterwold, als bestaand bosgebied, heeft daar een belangrijke functie in, maar ook in het OostvaardersWold is het gewenst dat er gedeelten komen waar struiken en bomen de kans krijgen zich te ontwikkelen. Variatie in graasdruk en samenstelling van de grazers kan daar een goede bijdrage aan leveren. Verder wordt aan de oostzijde van het gebied, net voorbij de Vogelweg, een rustgebied

Foto's Provincie Flevoland

voor de edelherten gerealiseerd dat als stapsteen kan dienen in de route naar het Horsterwold en uiteindelijk de Veluwe. Voor de recreatie is het ook plezierig dat er gedeelten zijn waar geen heckrunderen en konikpaarden kunnen komen. Uit de consultaties van inwoners komt duidelijk naar voren dat niet iedereen behoefte heeft om oog in oog te staan met een heckrund of een kudde paarden. Op deze wijze blijft er een keuzemogelijkheid.

Toegankelijkheid voor recreatie

Bijna het hele gebied zal na de inrichting toegankelijk zijn voor de mens. Aan de westzijde, grenzend aan het snel groeiende Almere, wordt een aantal 'poorten' gerealiseerd met ruimte voor recreatieve voorzieningen. Hier zullen startpunten zijn voor wandeltochten, fietsrondjes, kano-vaarten en excursies en ook horecavoorzieningen zullen in deze randen een plek vinden. Verder naar het oosten neemt de paddichtheid af en komen avonturiers meer aan bod. Vrij struinen tussen riet, boomopslag en via paadjes door de beesten gecreëerd, is daar mogelijk. Na periodes van hoog water levert dat op vele plekken natte voeten op, maar het biedt ook de kans op prachtige ontmoetingen met vogels, grote grazers en wellicht een bever, een das, bijzondere vlinders, vleermuizen of amfibieën. De bezoekers zal wel geleerd moeten worden om respect te hebben voor de grote grazers. Een kudde paarden of een boos heckrund kan tot ongewenste situaties leiden.

Overige infrastructuur

Het OostvaardersWold wordt op meerdere plekken doorsneden door infrastructuur. Het gaat om de spoorlijn Almere-Lelystad, de rijksweg A6, twee doorgaande provinciale wegen, de Gooiseweg en Vogelweg, en meerdere lokale wegen die zowel gebruikt worden door landbouwverkeer als door fietsers en overig verkeer voor de dagelijkse gang naar school, winkel, werk enzovoort.

Ontsnippering is beslist noodzakelijk, maar tegelijkertijd is het van belang de bereikbaarheid voor de bedrijven die aan weerszijden van het OostvaardersWold liggen te behouden. Provinciale Staten hebben daarom bij de vaststelling van de structuurvisie besloten extra te investeren in de bereikbaarheid voor de landbouwers. Voor elke kruising van het OostvaardersWold met infrastructuur is gekeken naar de beste oplossing. De Flevospoorlijn ligt ter hoogte van het OostvaardersWold al zo hoog dat hier gekozen is voor een brede onderdoorgang. De grote doorgaande wegen, de A6, de Vogelweg en de Gooiseweg blijven gehandhaafd en hierover zullen ecodeucten aangelegd worden. Voor alle andere wegen is gekeken hoe deze kunnen worden omgelegd en parallel aan de hoofdwegen kunnen meelopen onder de ecodeucten.

Een belangrijk discussiepunt met de gemeente Zeewolde was de vraag of de bestaande ontsluitingsweg door het Horsterwold kon worden omgevormd tot een fietspad. Immers ook daar zullen straks grote grazers rond gaan

lopen, die je niet voor je auto wilt hebben. De weg wordt vooral gebruikt door landbouwverkeer, fietsers en woonwerkverkeer van en naar het dorp Zeewolde. Met de omwonenden is daarom extra overleg gevoerd en uiteindelijk is er voor gekozen om de weg wel om te vormen tot een fietspad, maar voor het bestemmingsverkeer met de auto een oplossing te zoeken.

Relatie met de boeren

De landbouwers die in het gebied zelf of direct ernaast wonen zijn vanzelfsprekend niet enthousiast over de nieuwe ontwikkeling. Voor hen zijn de consequenties groot. Een deel zal worden uitgekocht. Anderen hebben te maken met een sterk veranderende omgeving.

De leden van Provinciale Staten hebben er vanaf het begin sterk op aangedrongen om zorgvuldig met de belangen van de boeren om te gaan. Zo is besloten dat verwerving moet plaatsvinden op basis van volledige schadeloosstelling. In overleg met de landbouworganisatie is een landbouweffectrapportage opgesteld die is opgenomen in de planmer. Om de communicatie met de boeren zo goed mogelijk te laten verlopen zijn eind 2008 speciale landbouwadviseurs aangesteld. Als een boer daar behoefte aan heeft, komen zij langs voor een keukentafelgesprek. De verwerving is ondertussen van start gegaan en met het merendeel van de boeren wordt gesproken over wensen en mogelijkheden.

Tegelijk zag de provincie zich genoodzaakt om in juli 2008 een verordening onder de nieuwe Wro vast te stellen om het plangebied voor het OostvaardersWold planologisch vast te leggen. Hiermee kan de provincie toetsen in hoeverre ontwikkelingen in het plangebied strijdig zijn met de toekomstige bestemming. Verschillende partijen waren niet blij met dit besluit van Provinciale Staten om de regierol voor het landelijk gebied naar zich toe te trekken.

Realisatie

Vaststelling van de structuurvisie (Provincie Flevoland, 2009) was natuurlijk een belangrijke stap, maar om tot realisatie te komen is er meer nodig. In een samenwerkingsovereenkomst wordt vastgelegd welke partij verantwoordelijk is voor welke onderdelen. Per 1 oktober is nu een nieuwe fase aangebroken en worden de voorbereidingen getroffen om in 2011 met de echte aanleg te kunnen beginnen: de uitwerking van een bestemmingsplan en mogelijk een inpassingsplan, van ecoducten en het verleggen van de infrastructuur, het aankopen van gronden, het vinden van goede alternatieven voor vertrekkende landbouwbedrijven, onderzoek naar de inrichting van het watersysteem en naar de aanwezigheid van archeologische waarden, afspraken maken over het beheer op korte en langere termijn en natuurlijk de communicatie met de omgeving. In 2014 moet de robuuste verbinding er dan werkelijk liggen.

Literatuur

Arcadis, 2009. PlanMER groenblauwe zone OostvaardersWold. Lelystad. Provincie Flevoland.

Breninkmeijer, A., N. Beemster & D. Bos 2006. Foerageermogelijkheden voor kiekendieven en herbivore watervogels rond de Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen. Veenwouden. Altenburg&Wymenga, ecologisch onderzoek bv.

ICMO, 2006. Reconciling Nature and human interests. Report of the international Committee on the management of large herbivores in the Oostvaardersplassen (ICMO). Den Haag/Wageningen. Wageningen UR.

Projectorganisatie OostvaardersWold, 2008. Voorstudie Alternatieven. Inrichting OostvaardersWold. Rotterdam. Enno Zuidema Stedebouw/ Dienst Landelijk Gebied.

Provincie Flevoland, 2006. Omgevingsplan Flevoland 2006. Lelystad. Anker media.

Provincie Flevoland, 2009. Structuurvisie OostvaardersWold. Lelystad. Provincie Flevoland.